

Trilogija Zeitgeist:

postmoderna izmuzljivost
resnice in dokumentarni
žanr na preizkušnji.

Špela Barlič

15. januarja letos je več kot 300 neodvisnih neprofitnih društev v 58 državah in 285 mestih po vsem svetu v 31 jeziki organiziralo premierno projekcijo tretjega dela filmske sage *Zeitgeist*, s čimer naj bi padel svetovni rekord v neodvisni distribuciji filma. Dokumentarcem gre v zadnjem času prekleto dobro. Vsaj kar zadeva gledanost.

ZGODBA KONTROVERZNE FILMSKE SAGE SEGA V POMLAD 2007, KO SE JE NA GOOGLE VIDEU POJAVIL GVERILSKI DOKUMENTAREC *ZEITGEIST, THE MOVIE*, POD KATEREGA SE JE KOT REŽISER, PRODUCENT, SKLADATELJ IN MONTAŽER PODPISAL TAKRAT POVSEM NEZNANI PETER JOSEPH. FILM SE JE PO MEDMREŽJU RAZŠIRIL KOT POŽAR PO SUHEM KRASU. V ENEM LETU JE NABRAL 100 MILIJONOV OGLEDV IN POSTAL NAJBOLJ GLEDAN INTERNETNI FILM DOSLEJ, O NJEGOVIH IDEJAH PA SE JE NA VELIKO DEBATIRALO NA VSEH MOGOČIH FORUMIH. Na razpihano žerjavico sta padla še nadaljevanje *Zeitgeist Addendum* (2008) in v uvodu omenjeni tretji film *Zeitgeist – Moving Forward* (2010), huronski odziv javnosti pa je sprožil nastanek gibanja *Zeitgeist*, ki naj bi skrbelo za implementacijo v filmih nanizanih idej v realnosti. Precej fascinantna pot za majhen, neodvisen film. Njegov domet se zdi neverjeten, a če ga postavimo v kontekst postmoderne relativizacije resnice in tehnične podpore novodobnih medijev, se razjasnijo mnoge skrivnosti njegovega uspeha. Toda pojdemo po vrsti.

Kdo je Peter Joseph?

Peter Joseph je one-man band za fenomenom *Zeitgeist*. Kar nekaj časa po uspehu prvega filma je vztrajal napol v ilegali, ker se je bojda bal, da bi z osebno izpostavljenostjo ogrozil varnost svoje družine. Pod film se je podpisal le s svojim prvim in drugim imenom, medtem ko je priimek zamočkal. Toda pred mrežo je težko kaj skriti in v javnost so hitro pricurljale informacije, ki so namigovala na sumljive podobnosti med avdiovizualnim delom filmarja Petra Josepha in glasbenim umejstvom tolkalca Petra J. Merole.

Kamuflaža ni imela več smisla in Peter Joseph je končno dobil obraz in priimek. Enaintridesetletni Merola je bil rojen v Severni Karolini v družini srednjega razreda. Oče je bil poštni uslužbenec, mama pa socialna delavka, ki je v hišo prinašala grenke zgodbe iz sveta, v katerem gre preveč stvari narobe, da bi lahko človek celo življenje gledal stran. Pri osmih se je zaljubil v glasbo, predvsem v ritem in tolkala. Sprejet je bil na umetniško

srednjo šolo, kasneje pa se je preselil v New York, kjer je na glasbenem konservatoriju Mannes študiral ksilofonu sorodno tolkalo marimba.

Čeprav si je želel postati klasični solist na marimbi, se je po drugem letniku izpisal s fakultete – zdelo se mu je, da je dolg, ki ga prideluje s svojim študijem, absolutno prevelik za to, da na koncu dobiš papir, nato pa si prisiljen v pogodbeno suženjstvo, ker moraš odplačati 100.000 dolarjev dolga.

Ker se z igranjem na tako eksotičen inštrument, kot je marimba, ni mogel preživljati, se je začel ukvarjati z videom. V New Yorku je dobil službo, kjer je snemal in montiral različne neodvisne spote. Za preživetje se je ukvarjal še malo z oglaševanjem in malo s trgovanjem na borzi. V svoj moralni zagovor navaja, da je bila to edina služba, ki mu je prišla na misel, ko se je vprašal, kaj bi lahko delal, da ne bi imel ne šefa ne strank in bi si na ta način zagotovil popolno svobodo, saj avtoritet ni dobro prenašal. Potem se je nenadoma zavedel, da s svojim početjem družbi ničesar ne prispeva in želel se je nekoliko oddolžiti.

Politično-aktivistični variete

Združil je svojo ljubezen do glasbe in na novo pridobljene filmske veščine ter zasnoval predstavo *Zeitgeist*, nekakšen multimedijijski performans na osnovi varietejskega koncepta. Postavil je dve platni, na kateri je projiciral film, med njiju pa je zložil celo serijo tolkal, na katera je potem v živo igral. Premieri je sledilo šest ponovitev, nato pa je Peter Joseph brez posebnih pričakovanj vrgel film na mrežo, da bi si ga lahko ogledal kdorkoli, ki bi ga tematika utegnila zanimati.

Ostalo je zgodovina. Vest o filmu se je hitro razširila in sprožila verižno reakcijo, ki je vzpodbudila razprave na forumih; avtor je zanj postavil še spletno stran in posnel DVD. Sledilo je povabilo na losangeleški filmski festival *Artivist* in popolnoma razprodana projekcija. Snežna kepa se je valila z nezmanjšano hitrostjo in Petrove ideje so začele vedno bolj suvereno prestopati meje filma.

Zeitgeist v gibanju

Ko je prvi film prišel v roke socialnemu vizionarju Jacquesu Frescu in njegovi sodelavki Roxanne Meadows, sta mu

nemudoma poslala svojo knjigo z naslovom *The Redesign of a Culture*, v kateri ponujata alternativno podobo sveta, ki bi odpravila večino problemov, o katerih Peter Joseph govori v svojem filmu. Rešitve so se mu zdele tako dobre, da je v nadaljevanju svoje internetne uspešnice *Zeitgeist Addendum* njunim vizionarskim idejam posvetil skoraj polovico filma. Gledalci, ki so ga, živčno razrahljani od katarzične avdio-vizualne izkušnje, ki je do kosti pretresla njihova prepričanja in pogled na stanje stvari, spraševali, kaj jim je storiti s tako zelo zavoženim svetom in kako obrniti stvari na bolje, so zdaj dobili odgovore na svoja vprašanja.

Peter Joseph je torej v odgovor ponudil režiteev Jacqueja Fresca, samopriučenega arhitekta, industrijskega oblikovalca, socialnega inženirja in inovatorja, ki je v začetku 70. let postavil na noge *Projekt Venus* (The Venus Project). Fresco v svojih predavanjih že desetletja razširja idejo o pravičnejši družbi, nekakšni tehnokraciji, ki bi temeljila na smotrnem upravljanju z naravnimi viri, razvoju in implementaciji sodobnih tehnologij in ukinitvi monetarne ekonomije. Kot alternativo ponuja utopično vizijo družbe izobilja, v kateri bi namesto ljudi delali stroji, namesto z denarjem bi trgovali z idejami, svet pa bi deloval kot harmoničen organizem, ki se sam vzdržuje v ravnovesju.

Gibanje Zeitgeist samo sebe definira kot

»aktivistično roko Projekta Venus« in je svoje izpostave uspešno posejalo po vsem svetu. Od januarja 2010 deluje tudi slovenska podružnica, ki sliši na ime Društvo Duh časa, društvo za trajnostni razvoj. Kakšnega divjega aktivizma z njihove strani še ni bilo, so pa organizirali nekaj predavanj in poskrbeli za javne projekcije trojčka *Zeitgeist*, junija lani pa so v okviru svetovne turnee k nam pripeljali tudi gospoda Fresca in gospo Meadows.

Denar sveta vladar

In kaj je pravzaprav tisto, kar je tako zelo razkoščičilo internetno občestvo po vsem svetu, da so se bili ljudje vseh barv in prepričanj pripravljeni priključiti nekemu medlemu društvu brez jasnega cilja in politike? Trilogija *Zeitgeist* je sila privlačna zadeva, ki vse stvari postavi na svoje mesto in občinstvo nagovarja tako samozavestno in goreče, da se zdi, da zna odgovoriti na vsa vprašanja in rešiti vse težave človeštva. Tipična postmoderna krpanka teorije zarote, ki domnevno razkriva ozadje sistema, v katerem živimo, in nagovarja k vzpostavitvi nove, svobodnejše in pravičnejše, na zdravih temeljih koncipirane paradigme. Trije nelinearni kolaži arhivskih posnetkov, animacij, citatov, intervjujev, dramatizacij in odlomkov iz filmov, podprti s sugestivno glasbeno podlago z močnim emocionalnim nabojem.

Prvi film v širokem loku obdela tri teorije zarote, tri zgodbe o zlorabi moči in manipulacijah, s pomočjo katerih majhne skupine ljudi obvladujejo maso. Peter Joseph za začetek krščanstvo obdolži plagiatorstva in Rimljane obtoži, da so si izmislili Jezusa izključno zato, da bi lažje zavladali Evropi, nato ameriški vladi pripiše odgovornost za napad na dvojčka Svetovnega trgovskega centra, za konec pa dokazuje, da svet v resnici vodi bankirska elita, ki mednarodni monetarni sistem zlorablja za ohranjanje lastne hegemonije. Vse tri dele povezuje ideja manipulacije in nadzora, sklenejo pa se s privzdignjenim motivacijskim nagovorom, ki

Peter Joseph

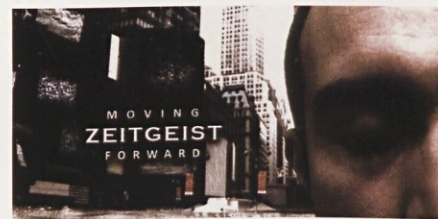
poudarja moč posameznika, ki ne potrebuje umetnih socialnih struktur, da bi v življenju prosperiral, saj ga te kvečjemu ovirajo in krnijo njegov razvoj.

Druga dva dela nadaljujeta v podobnem slogu. *Zeitgeist Addendum* najde jedro vsega zla in družbene korupcije v sistemu monetarne ekonomije, nato pa kot alternativno ureditev sveta ponudi ideje Projekta Venus. Tretji film, *Zeitgeist – Moving Forward*, pa s pomočjo različnih strokovnjakov najprej načne stoletja staro debato o tem, kaj je človeku prirojeno in kaj priučeno, nato pa se spet vrne k problematizaciji monetarne ekonomije in zagovoru Frescove »na virih temelječe ekonomije«. Vsi trije filmi torej opozarjajo, da smo vsi sužnji sistema in pozivajo k aktivnemu zavzemanju za spremembe. Osnovna predpostavka je, da bomo, ko se bomo znebili denarja, končno svobodni, srečni in dobri drug do drugega.

Vstanite v suženjstvo zakleti ...

Celoten trojček po slogu pripovedovanja spominja na pridigarstvo zanosen nagovor motivacijskega govornika, ki na svojo power point predstavitev zavzeto meče barvito slikovno gradivo v podporo in ilustracijo svoje teze. Vse skupaj je zapakirano čutom prijazno, dovolj preprosto in generalizirano, da je razumljivo čim širšemu krogu ljudi, mimo zavesti pa sfrli tako hitro, da gledalec v predstavljenih tezah sploh ne utegne podvomiti. Dodajte še merico rahlo patetičnega t. i. new age navdiha in čustvene vznepenosti pa zadeva začne od daleč spominjati na propagandni material kakšnega religioznega kulta.

Filmi *Zeitgeist* sage odpirajo relevantna vprašanja in nizajo zanimive teme, a njihovo kredibilnost spodnaša prizadevanje, da bi šli kar najlažje v oko in uho ter da bi pri gledalcih dosegli čim večji učinek. V tem smislu Peter Joseph zelo očitno negira samega sebe. Temeljna teza njegovih filmov je, da smo vsi ujetniki monetarne ekonomije in da se

Zeitgeist - Moving Forward

peščica oligarhov poigrava z našimi življenji in manipulira z našo perspektivo realnosti. Po njegovem mnenju smo vsi novodobni sužnji, ki jim »možje za zaveso« preko institucij (vere, šole, medijev, bontona ...) perejo možgane. Pri tem pa kratkomalo (in zelo prikladno) spregleda dejstvo, da tudi sam še kako plodovito izrablja manipulativno moč svojega medija. Njegov način pripovedovanja je vse prej kot objektivni in faktografski. Posluhuje se vseh mogočih formalnih prijemov, ki gledalca vodijo natanko k tistemu cilju, ki ga je kot vrhovno resnico vzpostavil režiser.

Neznosna lahkost resnice

Pri žanru dokumentarnega filma je tovrstna manipulacija še posebej problematična, saj širša javnost vsebino, omotano v formo dokumentarca, hitro kupi kot objektivno resnico. Fotografije in dokumentarni posnetki naj bi bili kredibilni in relevantni, toda kamera in fotoaparati sta medija, ki kot vsak drugi subjektivizirata predmet svoje obravnave. Realnost je vedno subjektivna, četudi gre za

dokumentarno gradivo, še posebej pa potem, ko je to poljubno zmontirano in začne preko te organizacije pripovedovati zgodbo. Stalna napetost med subjektivnim in objektivnim je temeljna lastnost dokumentarnega žanra.

S tega stališča najbrž ni težko razumeti, zakaj dokumentarcu v zadnjih letih priljubljenost tako strmo narašča – gre za žanr, ki zna skozi domnevno ekskluziven dostop do resnice učinkovito plasirati marsikatero idejo, ki bi jo bilo v znanstveni debati precej težje zagovarjati, predvsem pa ne bi dosegla tolikšnega števila ljudi. To še posebno velja v dobi interneta, ko fleksibilna, poceni in uporabniku prijazna digitalna tehnologija omogoča vsakomur, da posname in zmontira film, ga vrže na medmrežje ter širi svoje ideje. Rezultat te demokratizacije je kaotična in eklektična vizualna krajina, po kateri so se na gosto razpasli družbenokritični in aktivistični dokumentarci neznanega izvora in vprašljive teže.

Zeitgeist v duhu časa

Ta krajina je tipičen postmoderni pastiš, v katerem se visoko družji z nizkim, profesionalno z amaterskim in znanstveno s poljudnim in kjer nihče več nima absolutne avtoritete nad resnico. V istem času in prostoru obstaja množstvo resnic, ki se borijo za obstanek in prevlado. Trilogija *Zeitgeist* je tako res v duhu časa. A medmrežje na resnico, ki jo serija propagira, ni odreagiralo le afirmativno, ampak tudi kritično. Ob vsem forumskem navdušenju je hitro vzniknilo tudi lepo število blogov, ki z enakim žarom demantirajo trditve privržencev gibanja. Na katero stran se boste postavili vi, je povsem vaša stvar. Nikogar več ni, ki bi vam olajšal izbiro, in vedno se bo našel kdo, ki vam bo znal dokazati, da verjamete v napačno resnico ...

KINOFABULA -

Filmi po literarnih predlogah gostov Fabule v Kinodvoru

5. APRIL OB 19. URI, KINODVOR

Zvenenje v glavi (Andrej Košak, Slovenija, 2002, 90 min).

Literarna predloga: **Drago Jančar**

• Filmu bo sledil pogovor z avtorjem romana Dragom Jančarjem, ki ga bo vodil Gorazd Trušnovc.

12. APRIL OB 19. URI, KINODVOR

Il capitano (Jan Troell, Švedska, 1991, 110 min).

Literarna predloga: **Per Olov Enquist**

20. APRIL OB 17. URI, KINODVOR

Kar naenkrat (Tan de repente, Diego Lerman, Argentina/ Nizozemska, 2002, 90 min).

Literarna predloga: **César Aira**

• Filmu bo sledil pogovor z avtorjem literarne predloge, romana *La prueba*, Cesarjem Airo, ki ga bo vodil Denis Valič.

NE
ZAMUDITE
LITERARNIH
ZVEZD

• CÉSAR
AIRA

• NICCOLÒ
AMMANITI

• PER OLOV
ENQUIST

• DRAGO
JANČAR

• MARGRIET
DE MOOR

• CHRISTOPH
RANSMAYR

LITERATURE SVETA

FABULA

4.4. - 22.4.2011

www.festival-fabula.org